

Katsauksia ja keskustelua

Talouspolitiikan tekijä — Erik Törnqvistin haastattelu*

MARTTI HETEMÄKI JA MARKUS SOVALA

Erik Törnqvist syntyi 1915 Alahärmässä. Hän valmistui Åbo Akademiasta vuonna 1937 pääaineinaan kansantaloustiede ja matematiikka. Kansantaloustieteen tutkielmassaan Törnqvist käsitteli ostovoimapariteetteoriaa. Matematiikan tutkielmansa hän laati yhtälöiden numeerisista ratkaisumenetelmistä. Törnqvist valmisteli väitöskirjaa yrityksen päätöksenteosta epävarmuuden vallitessa, mutta tutkimus jäi sodan vuoksi kesken. Hänen puhtaasti taloustieteelliset kirjoituksensa on julkaistu lähinnä *Ekonomiska Samfundets Tidskriftn* artikkeleina.

Törnqvistin mittava virkamiesura¹ alkoi vuonna 1939 Tullihallituksen aktuaarina. Sodan syyttyä hän toimi hintavalvonta ja -säännöstelytehtävissä. Talousneuvoston pääsihteerin tehtävät ja vuodesta 1949 alkanut

toiminta valtiovarainministeriön kansantalousosaston päällikkönä teki Törnqvististä sodan jälkeisen talouspolitiikan keskeisen tekijän. Aikakauden tärkeitä haasteita olivat sota-aikana rakennetun säännöstelyjärjestelmän purkaminen ja epävakaaan talouskehityksen hallitseminen, ns. vakauttamispolitiikka.

Törnqvist oli 1950-luvun puolivälistä alkaen keskeinen vaikuttaja pohjoismaisessa talousyhteistyössä. Ammattitaito ja kokemus mm. pohjoismaisen tulliliiton valmistelusta johtivat hänet kansainvälisiin tehtäviin. Vuosina 1957-63 hän työskenteli YK:n alajärjestöjen tehtävissä Genevessä ja Latinalaisessa Amerikassa. 1960-luvulla Törnqvist valmisteli Nordek-hanketta. Tämän jälkeen hän työskenteli Maailmanpankissa ja Suomen suurlähettiläänä Meksikossa.

* Haastattelu tehtiin 5.10.1990 valtiovarainministeriön kansantalousosastolla.

¹ Törnqvist on toiminut mm. seuraavissa tehtävissä: aktuaari Tullihallituksessa 1939-40, tutkija Suomen Pankissa 1940-42, hintaneuvoston sihteeri kansanhuoltomisteriössä 1942-45, talousneuvoston sihteeri 1946-47, sotakorvausteollisuuden valtuuskunnan jäsen 1946-48 ja talousvaltuutettu 1947-49, valtiovarainministeriön kansantalousosaston päällikkö 1949-72, talouspoliittisen suunnitteluneuvoston pääsihteeri 1951-53, pääministerin sihteeri 1953-54, Suomen ryhmän puheenjohtaja pohjoismaisessa taloudellisessa yhteistyövaliokunnassa 1956-57, jaostopäällikkö YK/ECE, Geneve 1957-59, jaostopäällikkö YK/ECLA, Santiago de Chile 1959-61, asiantuntija YK/TAB, Kolumbia 1962-63, Nordek-valtuuskunnan puheenjohtaja 1968-70, Maailmanpankin johtokunnan jäsen, Washington 1970-72, Suomen Meksikon suurlähettiläs, 1972-78.

1. Opiskelu Åbo Akademiassa

Turun yliopistossa vuosina 1933-1936 opiskellut Klaus Waris kertoi Kansantaloudellisen aikakauskirjan haastattelussa (Tarkka, 1990), että opetus oli ollut vanhanaikaista, oppi oli historiallisen koulukunnan oppia, uudenaikaiset vaikutteet jouduttiin hakemaan oma-aloitteisesti. Millaista opetus oli samaan aikaan Åbo Akademiassa?

Åbo Akademin kansantaloustieteen opetus oli siihen aikaan Arthur Montgomeryn käsissä. Hän oli ruotsalainen, jonka tausta ja var-

sinainen tieteenhaara oli taloushistoria. Mutta minun täytyy sanoa hänestä, että hän oli historiallisista näkemyksistensä huolimatta erittäin hyvä opettaja. Hän oli myöskin kiinnostunut uusista kansantaloustieteen haaroista, kuten Keynesin teoriasta. Hän järjesti seminaareja, joissa hänen johdolla keskusteltiin jonkun opiskelijan kirjoittaman teesin tai idean perusteella erinäisistä aiheista, ja hän sai aikaan hyvinkin vilkasta keskustelua. Meitä hän ei ollut kovinkaan montaa opiskelijaa siihen aikaan koko valtiotieteellisessä tiedekunnassa, jotakin 10-12 henkeä. Tämän vuoksi se oli hyvin kodikasta ja mukavaa. Professori Montgomery oli hyvin älykäs, ja niin me saatoimme keskustella hyvinkin vilkkaasti. Itse muistan erään tapauksen, jolloin minä vähän suutahdin häneen ja sanoin, »mutta minähän olen juuri tuon sanonut mitä professori nyt sanoi». Tämä on osoitus niistä luottamuksellisista ja henkilökohtaisista väleistä, jotka valitsivat. Tosin minä tunsin omantunnon vaivoja loukattuani herra professoria, ja kävinikin pyytämässä anteeksi.

Keitä muita tärkeitä opettajia siellä oli?

Ei ollut oikeastaan kansantaloustieteen alalla muita. Esimerkiksi Carl Erik Knoellinger ei minun aikana vielä oikeastaan opettanut. Saatoimme muuten nauttia hänen seurastaan, ja valmistuttuani minä jouduin hänen kanssaan paljon tekemisiin. Silloin Montgomery oli siirtynyt jo takaisin Ruotsiin.

Valmistuin jo vuonna 1937. Kirjoitin prograduni ostovoimapariteettiteoriasta, josta minulla on jatkuvasti ollut hyötyä. Suomessa valuuttakurssit ja ongelmat, jotka liittyvät ulkomaankauppaan ja meidän tilanteemme arviointiin kansainväliseltä kannalta ovat eri aikoina olleet hyvinkin tärkeitä, niin kuin ovat tänäkin päivänä.

Miten te tulitte valinneeksi tuon aiheen?

Se johtui kyllä loppujen lopuksi siitä, että minua kiinnosti tämä ongelmavyöhyt. Oppikirjoina luin tietysti Myrdahlia ja Ohlinia. Erityisesti Ohlinin teos sai minut vakuuttuneeksi siitä, että loppujen lopuksi ostovoimapariteetin arvioiminen on tärkeä asia. Tästä kysymyksestähän minulla on artikkeli Ekono-

miska Samfundet Tidskriftissä jo vuonna 1937 (*Törnqvist ja Törnqvist*).

Montgomery kirjoitti aikanaan runsaasti huomiota herättäneen kirjan Ruotsin lamapolitiikasta (Montgomery 1938) ja vertasi Kansantaloudellisessa yhdistyksessä Suomen ja Ruotsin lamapolitiikan eroja (Montgomery 1936). Montgomery tulkitsee Ruotsin selvinneen lamasta — päinvastoin kuin useat väittävät — pääosin muista syistä kuin onnistuneen talouspolitiikan vuoksi. Huolimatta tästä »ortodoksisesta» kannastaan, hänen tulkintansa Suomen tilanteesta on kiinnostava. Montgomeryn mukaan palkat laskivat Suomessa liikaa ja tästä aiheutunut kokonaisyksynnän supistuminen syvensi lamaa. Montgomery oli miltei ainut Kansantaloudellisen aikakauskirjan kirjoittaja, joka käsitteli 1930-luvulla palkkoja. Ottiko hän opetuksessaan kantaa näihin Ruotsin ja Suomen talouspolitiikan välisiin eroihin? Oliko hänellä jotain erikoista kiinnostusta palkkakysymyksiin? Tuliko se opetuksessa mitenkään ilmi?

Ei, hän ei halunnut verrata. Ylipäätään me keskustelimme aika vähän varsinaisesta talouspolitiikasta. Se ei ollut hänen lempiaiheitaan ollenkaan. Hän oli enemmän kiinnostunut esimerkiksi siitä, minkä takia Wall Streetin räjähdys tapahtui tai minkä takia täällä Suomessa aiheutettiin jo ennenaikaisesti lama. Suomen Pankin pääjohtajan Risto Rydin toimesta lopetettiin 1920-luvun korkeasuhdanne jyrkin ottein. Risto Rytihän oli — opiskeluaikana saamani käsityksen mukaan — henkilökohtaisesti vastuussa siitä, että sodan jälkeen vuoteen 1928 saakka vallinnut rakennusboomi oli saanut liian valtavat mittasuhteet. Hän halusi katkaista tämän, mutta se sitten syvensi meidän omaa lamaamme valtavaksi. Meillä oli hirveä lama vuosina 1930-33.

Siihen aikaan tuli Valter Lindbergin ensimmäiset kansantulolaskelmat julkisuuteen. Ensimmäinen seminaariesitykseni olikin juuri Valter Lindbergin kansantulolaskelman perusteista ja sen minussa aiheuttamista käsityksistä. Opiskelijanhan täytyy joskus yrittää ymmärtää tajuamatta sen paremmin, mistä on kysymys. Lindbergin laskelmathan olivat ai-

ka puutteellisia. 1930-luvun laman aikana jouduttiin hyväksymään sellaiset toimenpiteet, joita ei koskaan sen jälkeen ole pystytty vakauttamisen merkeissä toteuttamaan. Esimerkiksi valtion virkamiesten palkkoja alennettiin hallituksen päätöksellä kymmenen prosenttia. Sehän tietysti vähensi ostovoimaa ja luultavasti pidensi jonkin verran lamakautta. Saman aikaisesti oli maatiloja myytävänä melkein ilmaiseksi. Lama oli todella surkea nimenomaan maatilatalouden osalta.

Millaisia yhteyksiä Åbo Akademin kansantaloustieteilijöillä oli Ruotsiin? Oliko Åbo Akademi vierailutoimintaa?

Ei siihen aikaan ollut muuta kuin se, että me kutsuimme Stockholms Högskolans Studentkårenin meidän suuriin juhliimme ja juhlimme ronskisti. On silti syytä mainita, että juuri minun aikani syntyi ensimmäinen pohjoismainen nuorten kansantaloustieteilijöiden yhdistys. Yhteistyössä ruotsalaisen Gustav Cederwallin ja norjalaisen Knut Getz-Woldin kanssa saatiin aikaan nuorten kansantaloustieteilijöiden pohjoismainen kokous. Cederwallista sittemmin tuli ensin valtiosihteri kauppaministeriöön ja sitten maaherra. Knut Getz-Wold toimi myöhemmin Norjan keskuspankin pääjohtajana. Minä en edes tiedä toimiiko se kokousperinne enää.

Ei toimi. Klaus Waris (Tarkka 1990) ja monet muut (mm. Aarnio 1987) ovat kertoneet, että kokous pisti alkuun kansantaloustieteellisen innostuksen Suomessa.

Se pitää paikkansa ja kunnia tästä kuuluu Bruno Suvirannalle. Joku oli kääntynyt Ruotsista hänen puoleensa saadakseen Suomesta jonkun esitelmän pitäjän. Ja hän oli keskustellut asiasta Arthur Montgomeryn kanssa. Minä olin silloin vuoden 1936 keväällä kolmannella vuodella opiskelussani. Montgomery kääntyi minun puoleeni ja sanoi, että mene sinä nyt esitelmöimään Suomen puolesta, kun kukaan muu ei ole halukas tai pystyvä siihen. Ja niinhän se yhteistyö sitten alkoi. Tähän kokoukseen tuli Suomesta joukko opiskelijoita myös Helsingistä. Ellen muista väärin, Klaus Waris, Mikko Tamminen ja Lauri af Heurlin olivat mukana. Heti sen ko-

kouksen jälkeen syntyi aika vilkas nuorten kansantaloustieteilijöiden ryhmä Helsingin yliopiston puitteisiin. Joukkoon kuului Tamminen ja af Heurlinin lisäksi mm. Paavo Aarnio sekä Lauri Walden ja Pauli Korpisaari, jotka sitten kuolivat sodan aikana. Myöhemmin, kun saatuani paikan tullihallituksen tilastotoimistossa olin muuttanut Helsinkiin vuonna 1939, meillä oli aika paljon kansakäymistä. Minä kuului niiden nuorten keskustelijoiden joukkoon, jotka ylläpitivät vielä uskoa siihen että kansantaloustiede on mielenkiintoista.

Se usko on vielä säilynyt. Te varmaan tuntitte hyvin ruotsalaisen taloustieteen ja Tukholman koulukunnan ajatukset?

Kyllä, nimenomaan Myrdahlin ja Ohlinin tunteminen kuului melkein tutkintovaatimukseen. Wicksell oli oikein peruskirja opinnoissamme.

Tähän aikaan syntyivät ajatukset siitä, että finanssipoliittikkaa pitäisi käyttää suhdanteiden tasaamiseksi. Mutta teidän kirjoituksessanne hintatason vakausta asetettiin selvästi suhdanteiden tasaamisen edelle. Onko tämä oikea tulkinta?

Missä minä niin olen kirjoittanut?

Esimerkiksi kirja-arostelunne Erik Lindahlin kirjasta Ekonomiska Samfundetin lehdessä on tulkittavissa näin. Pitääkö tulkinta paikkansa?

Kyllä se pitää paikkansa, mutta se kai johdettiin suuressa määrin siitä, että rahan arvon vakaana pitäminen oli Suomessa muodostunut erittäin tärkeäksi ongelmaksi. 1930-luvun jälkeen ei oikeastaan voinut puhua vakaista oloista ollenkaan ja me jouduimme turvautumaan erinäisiin säännöstelytoimenpiteisiin ja vakauttamiseen. Kaikkina niinä vuosina, jolloin minä olin mukana talouspolitiikkaa jollakin tavalla ohjailemassa, kokemukseni ovat opettaneet, että finanssipoliittisin toimenpitein rahanarvoa ei pystytä hoitamaan. Se täytyy hoitaa erityisin, ns. vakauttamispoliittisin toimenpitein.

Eli tulopolitiikkana?

Ei, minä en oikeastaan koskaan ole sietänyt sanaa tulopolitiikka. Mitä se on? Tulojen

politiikka, se on hirveä sana. Tulojen tasauspolitiikka, palkkapolitiikka, työehtosopimuspolitiikka, kaikki tuon tuollaiset ovat olemassa, mutta tulopolitiikka, mitä se tarkoittaa? Se on sanahirviö.

2. *Virkaura alkaa hintakysymysten parissa*

Te mainitsitte, että vuonna 1939 tulitte Helsinkiin tullihallitukseen aktuaariksi, ja syksyistä vuonna 1940 Te toimitte tutkijana Suomen Pankissa. Oliko virkamieheksi ryhtyminen teille luonteva valinta?

Kyllä se oli luonteva sen takia, että minun isäni oli koko elämänsä ollut valtion virkamiehenä, tie- ja vesirakennusalan rakennusmestarina. Muutenkin jollakin tavalla minä kasvoin sellaiseen uskoon, että virkamiesura on luotettava ja antoisa. Se usko on sitten pitänyt paikkansa. Mutta minä en oikeastaan tutkijana varsinaisesti pystynyt toimimaan, koska minä jouduin Suvirannan toimesta miltei heti kansanhuoltoministeriön hintalautakunnan sihteeri. Siinä minä toimin kunnes taas tuli uudelleenjärjestely, perustettiin ns. hintaneuvosto. Ei kauan kestänyt, ennen kuin minut otettiin hintaneuvoston pääsihteeriksi. Toimin siinä, kunnes rauha oli saatu aikaan. Uudesti koottu hintaneuvosto jatkoi työtänsä vuoteen 1945 saakka, jolloin perustettiin ns. hinta- ja palkkaneuvosto. Sekään ei kestänyt kauan, sillä vuonna 1946 minusta tuli talousneuvoston pääsihteeriksi. Jouduin tekemään yötä päivää työtä kaikenlaisten ajankohtaisten ongelmien parissa, enkä voinut lopettaa esim. väitöskirjatyötä, joka oli aloitettu jo vuonna 1938.

Sen jälkeen jouduin mukaan talouspolitiikkaan. Se ei tapahtunut aivan suoraan, koska pyysin eroa talousneuvostosta. Samalla kertaan koko talousneuvoston puheenjohtajisto pyysi eroa, koska emme hyväksyneet Pekkan hallituksen toimenpiteitä. Vuonna 1946 oli puolen vuoden ns. linnarauha. Perustetun talousneuvoston tehtävänä oli päästä tästä linnarauhasta eteenpäin vakaisiin oloihin. Ta-

lousneuvosto kirjoitti ja hyväksyi ns. lähiajan talouspoliittisen ohjelman, joka on julkaistu. Siihen kuului minun ehdotuksestani monta tärkeätä päätöspontta ja periaatepäätöstä. Esimerkiksi palkkapolitiikasta oli hyvin kireä ja täsmällinen ohjelma. Esittelin talousneuvoston ehdotuksen ylimääräisenä esittelijänä valtioneuvoston hyväksyttäväksi ja siunattavaksi. Hallitus sen myös teki, mutta ei sitä noudattanut kesän 1947 ratkaisuisissa. Protestina minä pyysin Klaus Warikselta ja Teuvo Auralta, että erotaan.

Te olitte kirjoittanut hintakysymyksistä paljon jo ennen sodan syttymistä, mm. ostovoimavertailuja käsittelevän pro gradu-työn yhteydessä. Jouduitteko hintavalvonnan kanssa tekemisiin sen vuoksi, että olitte erikoistunut hintakysymyksiin, vai olivatko syyt muualla?

Kyllä kai se oli lähinnä sen takia, että korkeimmalla tasolla ministeriön portaassa ei löydetty muita kuin minut. Olin jo 1930-luvulla joutunut tekemisiin hinta-asioiden kanssa. Veljeni Leo Törnqvist rakensi uudentyypin indeksilaskelman, joka kulkee jopa kansainvälisesti Divisia-Törnqvist indeksiyhtälön nimellä. Minä jouduin laskemaan Suomen Pankin lukuun ns. kuluttajahintaindeksiin, joka oli silloin Suomen Pankin korvikkeena elinkustannusindeksille, joka oli vanhanaikaisella pohjalla. Tällä tavalla minä olin jo 1930-luvulla joutunut tekemisiin hinta-asioiden kanssa. Bruno Suviranta tietysti tiesi tämän minun taustani ja katsoi että minä olin sopiva herra. En minä muuta selitystä voi antaa.

Suomea on joskus sanottu kvantiteettiteorian museoksi, perinteisen kvantiteettiteorian valtakausi jatkui toiseen maailmansotaan saakka. Onko oikein sanoa, että kvantiteettiteoreettinen lähestymistapa oli varsin hyödytön inflaation kiihtyessä sodan sytyttyä?

Tottakai se oli hyödytön. Pian sodan alun jälkeen aloitettiin säännöstely ja silloin kaikki kansantaloustieteen teoriat menevät päällelleen. Ei silloin enää ole teorian mukaisia käyttäytymiskäyriä. Silloin kysymys on siitä, miten oikealla tavalla vakauttamalla voitetaan

aikaa, jotta rakennemuutokset ehdittäisiin saada aikaan. Esimerkiksi voidaan ottaa Lähiajan talouspoliittinen ohjelma, jonka kirjoitin vuonna 1946 toimiessani talousneuvoston sihteerinä. Sen alussa on pohdittu, miten ulkomaankaupan lisenssisäännöstely muutetaan, jotta tulisimme omavaraiseksi maataloustuotannossa, jotta saisimme vakaampia oloja ja jotta pääsimme eroon mustasta pörsistä. Tietysti tämä kaikki perustui tavallaan kvantiteettiteoreettiseen ajatteluun. Tavaraa täytyy olla tarjolla, jotta hinta saataisiin painettua alaspäin.

Missä määrin toisen maailmansodan aikana inflaation hoidossa otettiin esimerkkiä ensimmäisen maailmansodan kokemuksista?

Esikuvia ensimmäisestä maailmansodasta! Eihän silloin ollut mitään tietoista politiikkaa. Inflaatio meni omia teitään ja hoitamatta. Ainut asia mikä Suomessa onneksi opittiin oli se, että kun hintataso oli noussut kymmenkertaiseksi vuonna 1920 siitä mitä se oli vuonna 1914, niin silloin ei yritetty painaa hintatasoa alas, kuten esimerkiksi Englannissa tehtiin. Me hyväksyimme sen tason, mihin me olimme joutuneet. Kuuluu ruotsalainen talousmies Eli Hecksher lausunnossaan Suomen Pankille kirjoitti tämän puolesta ja onneksi se hyväksyttiin Suomessa. Sen johdosta me pääsimme jalkeille hyvin ripeästi ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Ei meillä vuosina 1939-1940 ollut ylipäätään mitään esikuvia. Toimimme sen teorian perusteella, mitä meillä oli syntynyt opiskelijoina ja keskusteluissa. Otettiin päivä kerrallaan ja tehtiin se mikä oli mahdollista. Taas Risto Ryti tulee mieleen. Pääministerinä hän sai aikaan sen, että palkat sodan aikana sidottiin indeksiin, mutta kahden kolmasosan klausuulilla. Palkkoja nostettiin kahdella kolmasosalla siitä mitä indeksi oli noussut. Tämän ansiosta selvisimme vuoteen 1944 saakka sellaisella palkkatason nousulla, joka oli ainoastaan hyvin vähän suurempi kuin elinkustannusindeksin nousu. Tämä oli hirveän hieno saavutus. Mutta se räjähti heti sen jälkeen, kun Paasikivi tuli pääministeriksi ja kommunistit pääsivät mukaan hallitukseen. Ensimmäinen tapaus oli, että

kaikille myönnettiin yhden markan eli noin 10 prosentin palkankorotus. Sitten keväällä 1945 tuli toinen räjähdys, kun SAK:ssakin kommunistit olivat saaneet tavallaan ylivallan. Eero A. Vuori, joka silloin oli SAK:n puheenjohtaja, ei jaksanut vastustaa. Vastustamista ei edes katsottu poliittisesti aiheelliseksi eikä mahdolliseksi. Silloin päätettiin nostaa palkat kaksinkertaiseksi. Mitä teorialla silloin tekee?

Palkoista ei puhuttu ongelmana ennen toista maailmansotaa. Eikö tätä palkkaongelmaa esiintynyt vielä silloin?

Ammattijärjestöillä ei ollut Suomessa mitään sanomista ennen 1930-luvun alkua. Ammattiyhdistykset ryhtyivät toimimaan vasta silloin ja silloinkin hyvin heikolla pohjalla. SAK voimistui vasta 1930-luvun lopulla. Silloin ei vielä ollut sellaisia ongelmia, että jokin ryhmä olisi sanonut, että palkkoja on yhdellä kertaa nostettava kaksinkertaisiksi.

Miten tällaiseen tilanteeseen — kovat palkankorotusvaatimukset — suhtauduttiin ekonomistipiireissä? Kansantaloudellisessa aikauskirjassa useiden kirjoitusten tyyllilaji näyttää olevan hyvin moralistinen tai kauhisteleva. Näyttää, että hyvin harvalla oli tarjota tähän tilanteeseen mitään ratkaisuvaihtoehtoa.

Kauhistusta se herätti, tietysti. Minä olin silloin hintaneuvoston sihteerinä, ja minulla oli hintaneuvoston jäsenistöä uusittaessa kaksi vaihtoehtoa: jäänkö hintaneuvoston sihteeriksi vai enkö. Ajattelin itsekseni että, koska satuneista syistä olin säästynyt sodassa käynniltä, niin voin jatkaa. Muistan kun sanoin Matti Huhdalle, joka oli hintaneuvoston puheenjohtajana kommunistiselta puolelta, että mitäs hyötyä tästä nyt on? Te olette vaatineet kaksinkertaiset palkankorotukset ja täytyyhän teidän tietää että hinnat nousevat ainakin yhtä paljon ja että teille ei tästä ole mitään hyötyä. Niin kävikin. Huhta sai nähdä, että keväen 1945 palkankorotuksien jälkeen vuoteen 1946 mennessä hintataso nousi kaksinkertaiseksi. Tämä oli niin karvas opetus kaikille, että me saimme aikaan linnarauhasopimuksen, mikä oli ihmeellinen tapaus. Sitä ei tietääkseni ole missään muualla maailmassa pystytty

aikaansaamaan. Ensimmäinen linnarauha tehtiin silloin, ja toinen sitten Korean sodan aikana vuonna 1951.

Sota-aikana ryhdyttiin antamaan erälle maataloustuotteille hintatukea ja käyttämään ns. pisteostoja lähinnä elintarvikkeiden yhteydessä. Saiko nykyinen maatalouspolitiikka alkunsa sota-ajan hintapolitiikasta?

Ei se siitä johdu. Mehän pääsimme oikeastaan kaikesta sota-ajan säännöstelystä ja vuonna 1949, jopa vuokrasäännöstelystä. Tämä tapahtui sen jälkeen kun olimme talousneuvostossa tehneet onnistuneita ratkaisuja. Onnistuminen johtui eräästä keksinnöstä, joka minun täytyy laskea kunniakseni. Vuonna 1947 palkat piti sitoa indeksiin ja minä sain, että emme me sille mitään voi. SAK oli vahvistunut ja sen puheenjohtaja Huunonen vaati, että jos indeksi nousee viidellä prosentilla, palkkoja pitää nostaa kuudella prosentilla. Minä kirjoitin sitten paperit siitä, että tämä on ihan mahdotonta, siitä tulee loputon inflaatio. Indeksointiin oli kuitenkin suostuttava, mutta vaatimuksestani indeksiin otettiin mukaan mustan pörssin hinnat. Kävin SAK:n edustajan kanssa — silloin meillä oli joku indeksilaskentakomitea — sosiaaliministeriön sosiaalisessa tutkimustoimistossa Gunnar Modenin luona, joka oli indeksilaskennan pähenkilö. Sovimme, että siinä oli oltava mustan pörssin tavaran hintakehitys mukana. Voin hinta määritettiin siten, että kolmasosa voin painosta hinnoiteltiin mustan pörssin hintaan ja kaksi kolmasosaa säännöstelyn mukaan. Heti kun tämä sopimus oli saatu aikaan, soitin Teuvo Auralle ja sanoin, että meidän on kiireesti mentävä eduskuntaan ja sanottava kauppa- ja ministeri Uuno Takille, että ulkomailta on äkkiä tuotava rasvaa. Uuno Takki ymmärsi heti ja sanoi, että joo, lisätään tuontia. Mm. Tanskasta tuotiin voita ja musta pörssi romahti. Sillä tavalla indeksi ei enää nousutkaan, ja hintataso vakautettiin vuoteen 1949 asti miltei ennalleen. Lihan säännöstelystä oli jo aiemmin luovuttu, ja näin päästiinkin säännöstelystä eroon. Myös vuokrasäännöstelystä voitiin irtaantua.

Kvantiteettiteorian oppikirjaesityksen mu-

kaan Suomen Pankki on se paikka, missä hintatasoa murehditään. Käytännössä se vastuu oli kuitenkin valtionvarainministeriön päässä. Miten tällainen työnjako toimi?

Henkilökohtaisten suhteiden pohjalla. Meidän olimme Sakari Tuomiojan, Rainer von Fieandtlin ja Klaus Wariksen kanssa hyviä ystäviä. Keskustelimme melkein kerran viikossa talouspolitiikan ja rahanarvon vakauttamisen ongelmista. Minä jopa sain aikaan sen, että kansliapäällikkö Rekola, Klaus Waris ja minä kokoonnuimme säännöllisesti laatimani muistion perusteella keskustelemaan talouspolitiikasta. Jossain vaiheessa Waris katsoi sen tarpeettomaksi ja kokoukset loppuivat.

Valtiovarainministeriön ja Suomen Pankin välillä ei kuitenkaan ollut ristiriitoja?

Ei minkäänlaista. Mistä siinä ristiriitaa olisi tullut? Tuomiojahan oli ollut Suomen Pankissa ja sen jälkeen hän toimi ministerinä. Meidän ryhmämme, joka pohti näitä talouspoliittisia rahanarvon vakauttamisongelmia, oli aika pieni. Se oli intiimi porukka, joka kokoon-tui säännöllisesti milloin minnekkin. Yhteen aikaan — vuosina 1950-1952 — meillä oli semmoinen komitea, joka kokoontui Tuomiojan virkahuoneessa. Siellä oli mukana Unto Varjonen ja maanviljelijäin edustajana Eero J. Korpela.

3. Vastuualueena talouspolitiikka

Eräässä vaiheessa perustettiin talousneuvosto, jossa oli edustettuina useat intressiryhmät. Oliko tähän jokin ulkomainen malli?

Vuonna 1946 perustettu Talousneuvosto oli jollakin tavalla Jalo Auran ja Teuvo Auran aikaansaannos, se taisi syntyä heillä kotona. Teuvo Auran isä, Jalo Aura oli silloin ollut ministerinä. Hän oli hyvin vaikutusvaltainen, mitä tulee vasemmistopuoleen ja SAK:hon. Hän oli KK:n eli Kulutusosuuskuntien Keskusliiton puheenjohtaja. Teuvo oli taas Helsingin kansanhuoltolautakunnan puheenjohtaja. Minä en ole tietoinen talousneuvoston perustamisvaiheista. Tiedän vain, että minun puoleeni käännyttiin ja pyydettiin toimimaan

siellä pääsihterinä, koska olin silloin hinta- ja palkkaneuvoston hintajaoston sihteerinä.

Klaus Waris sanoi Kansantaloudellisen aikauskirjan haastattelussa turhautuneensa kansantalousosaston johdossa ja valitti, että tehdyt selvitykset eivät saanut paljoa responsia muualla. Millaisin mielin te otitte osaston johdettavaksi?

Ilomielin, päättäväisesti, energisesti. Minä otin ohjakset jyrkästi käsiini ja rupesin laajentamaan kansantalousosaston toimintapiiriä. Mehän olimme jo silloin Wariksen aikana julkaisseet ensimmäisen taloudellisen katsauksen. Se oli hyvin ohut ja mitäänsanomatton, mutta sen laatiminen ei ollut mikään helppo tehtävä, koska kunnollisia kansantulolaskelmia ei silloin ollut vielä käytettävissä, eikä tiedetty kuinka ne laskettaisiin. Ymmärän hyvin, että hän oli voinut turhautua, koska se ei ollut hänelle helppoa. Hänhän erosi jo vuonna 1949, jolloin säännöstelytalous oli jo saatu jollain tavalla puretuksi. Tarvittiin uusia ideoita, joiden nojalla päästäisiin ohjailemaan itse talouspolitiikkaa. Niitä ei oikeastaan löytynyt. Meillä oli finanssitoimikunta, mutta sen tehtävänä oli aluksi lähinnä valtion obligaatioiden liikkeelle laskeminen.

Olitte pääministerin sihteerinä vuosina 1953-1954. Miten pääministerin sihteerin tehtävät poikkesivat normaalista virkatyöstä?

Hyvä kysymys, tietysti täydellisesti. Eihän se normaalia virkatyötä ollut. Sen lisäksi, että jouduin samanaikaisesti hoitamaan kansantalousosaston päällikön ja pääministerin sihteerin virkoja, se oli lähinnä henkilökohtaista neuvonpitoa Tuomiojan kanssa. Tietysti myös uudenvuoden puheet ja muut sellaiset piti hoitaa. Ei valtioneuvoston kansliassa ollutkaan muita kuin kanslisti, pari konekirjoittajaa ja minä. Kun verrataan sitä tämänpäivän tilanteeseen, niin nähdään miten byrokratia voi Parkinsonin lain mukaan kasvaa. Istuin talouspoliittisessa ministerivaliokunnassakin, mutta siihen minä olin jo tottunut. Siihen jouduin mukaan jo Varjosen aikana vuonna 1949.

Millainen mies tämä Unto Varjonen oli?

Aivan loistava mies. Hänhän kuoli nuore-

na, vuonna 1953, kävellessään Washingtonin kadulla. Hän ilmeisesti kuoli sodasta saamansa sirpaleen ruvettua liikkumaan.

Kiinnostunut talouspolitiikasta?

Minun kohdallani se oli loistavaa aikaa, nimenomaan vuodet 1949-1951, ennen kun hän siirtyi Kansainväliseen valuuttarahastoon. Hänen kanssaan saattoi ryypätä kunnolla, hänen kanssaan saattoi keskustella kunnolla, ja jos pääsimme yhteisymmärrykseen, niin se tiedettiin: hän hoitaa Fagerholmin, hän hoitaa Huunoson, hän hoitaa SAK:n ja hän kirjoittaa ne kolmen nuolen kirjoitukset Sosialidemokraatti-lehteen.

Minä kuuluin siihen nuorten kansantaloustieteilijöiden ryhmään, jossa olivat mukana Tamminen ja monet muut. Varjosen porukka pyysi jo vuonna 1945, että liittyisin heidän juntaansa. Sanoin, että se ei käy, koska olen virkamies. Sittemmin yhteistyö Varjosen kanssa oli aivan loistavaa. Se oli niin helppoa hänen ollessa talouspoliittisen ministerivaliokunnan puheenjohtaja Fagerholmin hallituksen aikana. Siellähän asiat päätettiin, ja siellä tehtiin raskaat ja hyvät päätökset. Valtaki lopetettiin, samoin vuokrasäännöstely. Vaikka jouduinkin huolehtimaan hintasäännöstelystä, olen aina ollut säännöstelyn purkamisen kannalla kaikissa sen eri muodoissa.

4. Talouspolitiikan perusteet

Jälkeenpäin on väitetty, että 1950- ja 1960-lukujen talouspolitiikka oli ei-keynesiläistä, jossa ei otettu niitä uusia ajatuksia huomioon, mitä muissa maissa sovellettiin. Johtuiko tämä ns. valtion kassarajoitteista? Kassakriisistä oli puhe lähes koko ajan.

Kyllä se oli oikeastaan vain käytännön saanelema asia. Jos tuonti on lisensoinnin alainen, niin eihän siinä ole varsinaiselle kysyntä- ja tarjontapolitiikalle paljoa tilaa. Lisäksi vuoteen 1952 asti meidän piti huolehtia sotakorvauksista. Sitten onneton Korean sota tuli väliin, mikä häiritsi rauhallista kehitystä. Tärkeämmäksi tuli saada aikaan ns. vakautamispolitiikka, ja siinä minä olin voimak-

kaasti mukana. Pääasiana oli päästä vuosia eteenpäin, kunnes vuonna 1957 loppujen lopuksi pystyttiin devalvoimaan kunnolla — ja sekin erittäin vaikeitten vaiheiden jälkeen. Devalvaatio suoritettiin ja samanaikaisesti oli vapautettava osa tuonnista. Kyllähän sen ymmärtää, mitä tekemistä Keynesillä on tällaisen tilanteen kanssa. Hän mielti matalasuhdanteita ja korkeasuhdanteita vapaassa markkinataloudessa, mutta meillä ei ollut vapaata markkinataloutta, eikä meillä vielääkään ole.

Matti Leppo oli talouspolitiikan johtava kriitikko 1950-luvulla. Olitteko tekemisissä hänen kanssaan? Millainen käsitys Teille muodostui hänestä?

Hän oli Suomen Pankin tutkimuslaitoksessa sen esimiehenä silloin kun olin siellä. Me olimme eri mieltäkin monissa talousteoreettisissa asioissa. Jouduin hänen kanssaan aika paljon tekemisiin, varsinkin vuosina 1942-1946. Tapasin hänet itseasiassa viimeksi eilen.

Leppo arvosteli budjettipolitiikkaa aika paljon. Hän oli monessa asiassa oikeassa, mutta hänen tapansa esittää se oli vähän niin kuin poissa tästä maailmasta. Se oli niin finanssiopillisteoreettista, ettei hän saanut vastakäikua ajatuksillensa. Mutta sen verran hän kyllä vaikutti minuunkin, että ehdotin budjetin uudistuksen toteuttamista siten, että pääomabudjetti erotettaisiin varsinaisesta käyttötalousbudjetista. Asia, joka on nyt toteutumassa Uudessa Seelannissa.

Toisen maailmansodan jälkeen ryhdyttiin puhumaan kustannusinflaatiosta. Aluksi puheiden takana ei näyttänyt olevan mitään teoriaa. Esimerkiksi Tuure Junnila kutsuu väitöskirjassaan kustannusinflaatioksi tilannetta, missä kokonaiskysyntä kasvaa liikaa. Kustannusinflaatio ilmiönä tunnettiin, mutta sitä ei osattu teoreettisesti jäsentää. Te ehdotte yhdessä Teuvo Auran kanssa vuonna 1952 palkkojen sitomista tuottavuuden kehitykseen. Oliko tässä teoreettista pohjaa kustannusinflaation ymmärtämiseksi?

Talouspoliittisessa suunnitteluneuvostossa värkättiin ns. talouspoliittinen perusohjelma — se on muuten kirja, joka kaikkien nuorten opiskelijoiden ja tutkijoiden kannattaisi lu-

kea, siinä on kirjattuna talouspolitiikan peruslinja. Työ tapahtui talouspoliittisen suunnitteluneuvoston puitteissa. Se julkaistiin vasta vuonna 1954, jolloin olin jo eronnut siitä hommasta. Kirjassa ajetaan tasapainotettua kehitystä siten, että kysyntä ja tarjonta saataisiin järjestykseen. Aivan ensimmäisen kerran ajatus on vuoden 1951 linnarauhaa koskevassa vakauttamisohjelman ratkaisupaperissa. Minä osoitin, että tarjonta on kasvanut niin ja niin paljon ja tulee kasvamaan niin ja niin paljon, mutta kysyntää on lisätty niin ja niin paljon. Tässä oli nyt epätasapaino. Me säännöstelymiehet muistimme vanhat koulu-teoriatkin, mutta neuvottelupöydän ääressä niille ei kuitenkaan voinut antaa suurta arvoa. Toisella puolella istuivat Väinö Leskinen, Aku Sumu ja eversti Karikoski, ja kysymys oli siitä, että mitä oli tehtävä ja kuinka. Silloin oli puhuttava toimenpiteistä.

Te ehdotte Teuvo Auran kanssa palkkojen korotuksen sitomista kansantalouden tuottavuuden kasvuun ...

Minähän sen kirjoitin, eihän ne juristit ...
Eikö sitä voisi sanoa teoreettiseksi keksinnöksi? Sehän on kustannusinflaatioteoria. Inflaatio syntyy siitä, että palkankorotukset ylittävät tuottavuuden kasvun.

Se on ihan oikea tulkinta. Voin kertoa tästä vielä enemmän. Vuonna 1951 jouduin ensimmäisen kerran New Yorkiin. Suomella oli lainaneuvotteluja Maailmanpankin kanssa, ja minut oli kutsuttu Suomen valtuuskuntaan. Käytin tilaisuutta hyväkseni ja menin Washingtonissa presidentin talousneuvostoon. Siellä esitin heille vakavissani, että Yhdysvaltain tulisi ottaa ensimmäiset viisaat askeleet vakauttamispolitiikan alalla lupaamalla jokaiselle alalle kahden prosenttien ansioiden korotukset yli inflaation. Economic Councilin asiantuntijat pitivät ehdotusta mielenkiintoisena, mutta siihen se asia lopahti.

Aikoinaan esitin saman idean eräässä Suomen Pankin Seppo Lindblomin järjestämässä tilaisuudessa, jossa kaikki Suomen Pankin tutkijat olivat mukana. Esitin siellä historiikin Suomen vakauttamispolitiikasta, ja lopetin esitykseni toteamalla, että meidän pitäisi

kirjoittaa yhtälö, jonka mukaan jokaisella alalla saadaan 2-4 % reaali-palkkojen korotus, mikä pitkällä aikavälillä vastaa tuottavuuden nousua. Jos jollakin alalla tämä ylitetään jonakin vuonna, niin seuraavalla kerralla täytyy tyytyä vähempään. Tämä on — voimme sanoa — kustannusinflaation hillitsemisteorian peruskivi.

On hämmästyttävää, että näin yksinkertaista ideaa ei Suomessa ollut keksitty ennen 1950-luvun alkua.

Olen edelleen samaa mieltä tästä periaatteesta. Silloin voitaisiin todella puhua siitä, että ns. tulopolitiikalla — jota sanaa minä en rakasta — olisi jokin perusta.

Tuure Junnila (1952) kritisoi heti tuoreeltaan tätä ehdotusta palkkojen sitomisesta tuottavuuden nousuun viitaten menneen inflaatiokauden kokemukseen. Millainen tuottavuusajatuksen vastaanotto muuten oli?

Työnantajapuolella vastaus oli suurin piirtein sellainen, että eihän se käy, koska indeksit valmistuvat aina myöhästyneinä. Kolmannen vuosineljänneksen ansiotasoindeksit valmistuvat vasta helmikuussa. Kun kysymys on tulevaisuudesta ei näitä menneitä indeksilukuja voinut heidän mukaansa katsoa. Tämöistä välttelevää se oli. Ehdotuksen toteutuminen edellyttää, että sekä työnantajapuoli että työntekijäpuoli sen hyväksyvät ja että palkan korotukset voidaan hoitaa jälkepäin — sanoikaamme puolen vuoden viiveellä saatavien tilastotietojen pohjalta. Tähän liittyy monia käytännön ongelmia, mutta periaatteesta pitäisi päästä sopimukseen. Ei pitäisi olla niin helkutin kiireisiä. Odotetaan tilastoja siitä, mikä on ollut tilanne menneenä aikana, ja korjataan menneen ajan erehdykset puoli vuotta myöhemmin.

Onko reaali-palkkojen sitominen tuottavuuteen tulopolitiikan perusta?

Tulopolitiikanhan tulee pitää sisällään myös maataloustulon ja kaikenlaiset muut tulot eikä ainoastaan palkkoja. Muuten sillä ei ole mitään merkitystä. Tulopolitiikan täytyy myöskin sisältää tulojen tasauspolitiikan eri yhteiskuntaryhmien ja koulutustasolla olevien

ihmisten kesken. Silloin sillä on vasta merkitystä. Jos vain puhutaan varsinaisesta palkkapolitiikasta, niin sehän on työehtosopimuspolitiikka. Se on sellaisenaan Suomessa oikeastaan vasta sodan ja sodanjälkeisen ajan lapsi. Se on näkemykseni mukaan aikakausi, jonka tulisi kuulua historiaan.

Palkkapolitiikka ei sellaisenaan ole mikään välttämätön väline markkinataloudessa, jossa pitäisi olla vapaat markkinat myöskin työmarkkinoilla. Palkkapolitiikka on edelleen tiettyä säännöstelyä, jota hoidetaan jonkinlaisen neuvottelupöydän ympärillä, missä erilaisten väestöryhmien voiman pohjalta tehdään ratkaisuja. Säännöstely — tai valtion puuttuminen ylittää markkinataloutta — on osoittautunut katastrofiksi esimerkiksi Itä-Euroopassa. Minä ainakin henkilökohtaisesti toivoisin, että pääsisimme ns. palkkapolitiikasta kokonaan eroon. Työnantajat ja työntekijät saisivat sopia miten sopivat, yrityskohtaisesti tai alakohtaisesti. Se on heidän asiansa, mutta valtiollista ja keskitettyä palkkapolitiikkaa ei pitäisi olla lainkaan.

Siis ei edes sellaisessa tilanteessa, kun on devalvoitu ja tarvitaan jälkihoitoa?

Ei, ei tarvita. Kekkonen aikana devalvaatiot hoidettiin siten, että vientiteollisuus pantiin maksamaan ylimääräiset tulot devalvaation jälkeisenä aikana rahastoihin. Ne saatiin käyttää myöhemmin tai otettiin kokonaan valtiolle. Ne jäädytettiin ja tällä tavalla hoidettiin kysynnän ja tarjonnan tasapainoa.

Ruotsissahan valtio on pysynyt palkkopolitiikan ulkopuolella paljon pidemmälle kuin Suomessa. Siellä on ihan näihin päiviin saakka ollut periaatteena se, että työnantajat ja työntekijät sopivat palkoista ja että valtio hoitaa muun osan talouspolitiikkaa.

Ei se ihan niin ole ollut edes Ruotsissa. As-sar Lindbeck ehdotti jo 15 vuotta sitten, että budjettipolitiikkaa pitäisi voida hoitaa sillä tavalla, että palkan korotusvaatimuksia pystytään rajoittamaan. Pitäisi uhata, että jos tietyn tasoihin nimelliskorotuksiin ei tyydytä, niin ylimääräiset korotukset tullaan ottamaan pois verotuksella.

5. Valuuttakurssipolitiikkaa

Suomessa on devalvoitu mm. vuonna 1949 kahdesti ja uudelleen 1957 sekä 1967. Kuinka pitkään ja miten näitä devalvaatioita valmisteltiin? Näittekö Te nämä devalvaatiot välttämättömiksi?

Minä näin ne joka kerta noin vuotta aikaisemmin välttämättömiksi. Ne valmisteltiin varsin perusteellisesti, mutta ei tietysti julkisuudessa. Vuonna 1957 jouduin kirjoittamaan vakauttamisohjelman ennen sitä devalvaatiota. Olin valtioneuvoston iltakoulussa esittelemässä ohjelmaani ja olin paperissani maininnut sanan devalvaatio: »Ellei tehdä näin, niin joudutaan ...». von Fieandt oli silloin Suomen Pankin pääjohtaja ja hän oli myös iltakoulussa. Kun tulimme sieltä ulos, hän heitti paperini lattialle, repi sen ja huusi, ettei tällaista paperia saa koskaan kirjoittaa.

1960-luvulla alettiin kuitenkin kritisoida devalvaatioita — mm. Jouko Paunio — ja ruvettiin puhumaan devalvaatiosyklistä.

En ole koskaan kannattanut Paunion ajatusta siitä asiasta. En katsoisi sitä totuuden mukaiseksikaan. Devalvaatio-sykli sanakaan ei ole hyvä. Onhan meillä ollut tällaisia kymmenen vuoden syklejä, mutta se on nyt sattuma. Ei se ole mikään sisäänrakennettu systemi, joka välttämättä toimii tällä tavalla. Se johtuu osittain siitä, että niin kauan kuin meillä on palkkapolitiikka, joka perustuu neuvotteluihin ja liian suuriin nimellispalkkojen korotuksiin, niin ennemmin tai myöhemmin se kostaantuu.

1960-luvun puolivälissä kirjoititte muistion, jossa mainitsitte talouspolitiikan kolme tärkeintä tavoitetta: taloudellisen kasvun edistäminen, vakaa rahan arvo ja ulkomaisten pääomaliikkeiden ja kotimaisen luotonannon säateleminen niin, että se on näiden kahden ensimmäisen tavoitteen kanssa sopusoinnussa. Allekirjoitatteko nämä tavoitteet yhä tänä päivänä?

Se on pysyvä ohjelma kaikissa maissa ja kaikissa oloissa.

Silloin näitte, että kaikista heikoimmin on onnistuttu kolmannen tavoitteen kohdalla eli

ulkomaisten pääomaliikkeiden säätelyn ja kotimaisen luotonannon sopeuttamisessa. Silloin näitte syyksi sen, että valtiovarainministeriön ja Suomen Pankin yhteistyö ei ollut riittävän läheistä tässä suhteessa. Näittekö tämän ongelman vieläkin?

En minä tuohon oikeastaan voi vastata yhtään sen paremmin kuin viittaamalla tämän päivän tilanteeseen. Tämän päivän tilanne osoittaa nimen omaan sitä samaa, ettei ole pystytty hoitamaan sitä kolmatta osaa näistä tavoitteista niin kuin olisi pitänyt. Ei ole ajoissa nähty, että suhdanteet tulevat kääntymään, ei ole ajoissa nähty että meillä on ylikuumeneminen tulossa, ei ole ryhdytty ajoissa jarruttamaan, ei finanssipolitiikan puolella, eikä vähiten nimenomaan rahapolitiikan puolella.

Olette puhuneet tässä siitä säännöstelytalon väliaikaisuudesta ja että loppujen lopuksi on parempi, että ei ole mitään säännöstelyä. Tässä suhteessa kuitenkin kannatatte, että ulkomaisia pääomaliikkeitä pitäisi voida säädellä.

Säädellä ei ole sama asia kuin säännöstellä. Säateleminen tarkoittaa sitä, että on oikeat hintasuhteet Suomen ja muiden maiden välillä. Sama koskee korkotasoa. Luottamus oman maan menestymiseen täytyy voida levittää muiden maiden tietoon.

Mutta eikö se, että Suomen Pankki säatelee ulkomaisia pääomavirtoja, ole säännöstelyä nimenomaan.

Kuinka niin? Sehän on hintakysymys. Paljonko luotto maksaa, siitähän on kysymys. Kaikella on oma hintansa, myös luotollakin. Kun pääoman liikkeet ovat — niin kuin pitääkin olla — täysin vapaat, niiden liikehtimistä säädellään pääoman hinnoilla. Tietysti on otettava huomioon, että vapautuminen jostakin säännöstelystä aiheuttaa liikehtimistä. Säännöstely on padonnut virtausta ja heti kun vapautamme sen, se on kuin ottaisi sulun pois kanavasta. Tämä on otettava huomioon toimenpiteitä suunniteltaessa ja ennen kaikkea ajoittamisessa. Sitä ei ole helppo tehdä.

Sen takia minä olen sitä mieltä — minähän vihaan säännöstelyä — että valuuttakurssi pi-

täisi olla täysin vapaa. Ei ole mitään syytä siihen puuttua. Markkinathan sen määrää, hintasuhteet sen määrää. Ostovoimapariteetti on edelleenkin jonkinlainen mitta siitä, mikä on epätasapainossa.

Kelluviin valuuttakursseihin siirtymistä on vastustettu koska silloin palkkaneuvotteluissa ei olisi mitään ankkuria, jonka perusteella voitaisi sopimuksia tehdä. Näillä osapuolilla olisi epävarmuus valuuttakurssista ja silloin pitkäjänteisten sopimusten tekemiseltä olisi viety edellytykset.

Onko meillä nyt sitten edellytyksiä, tänä päivänä, kun olemme pitäneet valuuttakursseja kiinteinä? Tiedämme, että valuuttakurssimme on väärä. Kaikki tiedämme sen, ja yksi ja toinen rupeaa puhumaan devalvaatiosta. Pian siitä puhutaan niin paljon, että se tulee tapahtumaankin. Onko se hyvä edellytys palkkaneuvotteluja varten? Pitääkö meidän joka kerta aiheuttaa työttömyyttä, ennen kuin tullaan järkiin? Eikö ole parempi antaa valuuttakurssien hoitaa tämä asia?

Nyt meillä on poikkeukselliset olosuhteet.

Meillä on aina poikkeukselliset olosuhteet.

6. Pohjoismainen yhteistyö

Te olette johdonmukaisesti ajaneet pohjoismaista talousyhteistyötä. Milloin ja miten vaikutitte sen hyödyllisyydestä?

Aika eriskummallisella tavalla. Jouduin nimittäin keskuskauppakamarin vuosikokouksen esitelmän pitäjäksi. Elannon silloinen päällikkö, toimitusjohtaja Väinö Voionmaa kääntyi minun puoleeni. Hän pyysi, että tulisin puhumaan pohjoismaisista yhteistyöstä tai lähinnä siitä työstä, jota jo vuodesta 1954 saakka oli tehty Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa jonkinlaisen tullisopimuksen aikaansaamiseksi. Kekkonen oli kuuntelemassa esitelmääni. Tämän johdosta minulle yllättäen soitettiin ulkoministeriöstä. He halusivat lähettää tarkkailijan niihin neuvotteluihin, joita Ruotsi, Tanska ja Norja kävivät Ruotsissa. Se oli kai Kekkonen käskystä. Menin sinne ja tapasin siellä kaikki vanhat hyvät ystäväni

1930-luvulta. Siellä olivat mm. Cederwall ja Getz-Wold. Se oli kuin kotiinpaluu. Kirjoitin kokouksesta raportin — tämä tapahtui erään Sipoon saariston höyrylaivan kannella eräänä aamuna kello kuusi — ja jatkoa seurasi. Minut pantiin johtamaan vapaakauppa- ja tulliliitto-ajatusta pohjoismaiden kesken. He olivat tehneet työtä kaksi vuotta, ja minä jouduin yhdeksässä kuukaudessa ottamaan heidät kaikki kiinni. Syksyllä 1956 minä aloitin ja tein työtä vuoden 1957 kesään saakka. Silloin huomasin, että on turha enää jatkaa, koska vastapuoleni Ruotsissa jo antoi selvästi ymmärtää, ettei hankkeesta voi tulla mitään. He olivat jo Eurooppaan päin kallistumassa.

Sitten menin Euroopan talouskomission, ECE:n, palvelukseen ja sen jälkeen YK:n palvelukseen yhteensä neljäksi vuodeksi. Pohjoismainen hanke kaatui lopullisesti vuonna 1959. Silloin todettiin, että Suomi olisi ollut valmis mukaan, mutta muut sanoivat ei. Vuoden 1961 marraskuussa vihdoinkin tulin takaisin ja otin kansantalouselämyksen ohjat käsiini. Ei kestänyt kauan, kun olin taas Pohjoismaiden Neuvoston talouskomiteassa mukana. Näissä kokouksissa oli puhumassa mm. Bertil Ohlin.

Tanskan pääministeri ehdotti vuonna 1968 yllättäen, että olisi uudelleen aloitettava pohjoismaisen talousunionin miettiminen. Minut määrättiin taas johtamaan Suomen puolesta neuvotteluja. Ensimmäinen kokous oli pääministerin kesäaunassa Kööpenhaminan ulkopuolella. Siitä se alkoi. Vuosina 1968-70 tein hiki hatussa työtä Nordekin puolesta Suomen valtuuskunnan puheenjohtajana. Oli se hirveätä hoitaa kansantalouselämyksensä ja juosta joka viikko jossain pohjoismaisessa kokouksessa. Kestihän sen kunnes sydänkin sanoi, ettei se oikein sovi ...

Olisiko Nordek toteutuessaan ollut yhtä laaja-alainen kuin EY-maiden yhteistyö nykyisin?

Ei sitä ihan yhtä kiinteäksi suunniteltu kuin EY:tä. Talousunionia kyllä suunniteltiin, mutta esimerkiksi maatalouden osalta jouduttiin sulkemaan pois suuri osa tullitariffeista. Maatalouspolitiikan kohdalla sovittiin sellaisen

pohjoismaisen rahaston perustamisesta, jonka rahoja voitaisiin käyttää Norjan ja Suomen maatalouden aseman tasapainottamiseen. Reykjavikissa oli siitä asiasta viimeiset neuvottelut, ja siellä Ruotsin finanssiministeri Sköld osoittautui aika nuukaksi pojaksi. Kaksi miljardia oli siihen rahastoon varattu, ja Ruotsi olisi joutunut maksamaan suurimman summan.

Kun katsoo sodanjälkeistä aikaa, niin nousee mieleen ajatus, että pohjoismainen talousyhteistyö etenee aina silloin kun yleinen integraatio joutuu vaikeuksiin. Integraation taas edistyessä muut Pohjoismaat jättävät Suomen yksin ajamaan pohjoismaista koordinaatiota. Onko tämä teidän mielestänne oikea tulkinta?

Se on oikea tulkinta. Osittain se johtuu siitä, että Norja ja Tanska ovat NATO:n jäseniä ja sen kautta jo kiinteässä yhteydessä Eurooppaan ja muihin länsimaihin. Nordekia koskeva sopimusluonnos saatiin kuitenkin aikaan, mutta siihen lisättiin nimenomaan Suomen puolelta erityinen pieni pykälä, jonka perusteella Suomi saattoi irtisanoutua. Antero Jyränki on muistelmissaan oikeassa siinä, että Kekkonen olisi luultavasti ollut valmis tällä varauksella — josta minä olin sopinut hänen kanssaan — sopimukseen. Minä — pääneuvottelijana Suomen puolella — tiesin, että Tanskaan ei voi luottaa. Se ei jää Nordekiin, se hyppää EY:hyn. Myös Norjassa oltiin EY:stä kahta mieltä, ja Ruotsikin oli alkanut flirttailla. Sanoin jopa Ruotsin TV:n haastattelussa, että me emme olleet kovin kiinnostuneita sopimuksesta, koska naapurivaltiot eivät pitäneet Nordekia ratkaisuna heidän ongelmiansa.

Olen edelleen sitä mieltä, että voisimme ehkä ainakin Ruotsin ja mahdollisesti myös Norjan kanssa saada aikaan Nordekin uudelleen-syntymisen. Sellainen talousliitto, joka olisi neuvottelukelpoinen sopimuskuoppa, voisi neuvotella erikseen EY:n kanssa.

7. Kansainväliset tehtävät

Te ajoitte Suomen liittymistä OECD:hen.

Kuinka paljon OECD:n liittyminen vaikutti Suomen talouspolitiikan valmisteluun?

Se johti ensinnäkin siihen, että jouduimme nimittämään diplomaatin Pariisiin hoitamaan suhteitamme OECD:hen. Lisäksi jouduimme tarkasteltavaksi OECD:n talousraporteissa. Se on ollut hyvin hyödyllistä meille, koska me olemme nähneet, miten muut maat katselevat meitä, miten ne arvostelevat meitä ja mitä ne pitävät epäonnistuneesti hoidettuna. Minusta oli skandaalimaista, että emme jo aikaisemmin liittyneet siihen.

Keväällä 1957 puhuin Kekkonen kanssa ja esitin, ettei meillä ollut mitään syytä pysyä poissa OECD:stä ja ettei sillä ollut mitään tekemistä neutraliteettimme kanssa. Kekkonen luotti minuun tässä asiassa.

Te olitte mm. jäsen Suomen FAO-valtuuskunnassa vuosina 1952-57. Sen jälkeen työskentelitte YK:n palveluksessa. Millaisista tehtävistä oli kysymys ja miten te jouduitte niihin?

Olin menettänyt uskoni tulliliiton toteutumiseen vuonna 1957. Minulle soitettiin yhtenä päivänä ja kysyttiin, että haluanko tulla ECE:n palvelukseen. Sanoin, etten tiedä, mutta mietin. Kun sittemmin vakuutuin siitä, että pohjoismainen tulliliittoajatus ei johtaisi mihinkään, päätin, että menen sinne kahdeksi vuodeksi. Saimme mm. aikaan — Tuomiojahan oli pääsihteerinä kauteni loppupuolella kun Gunnar Myrdahl oli lähtenyt — sen että perustettiin korkeiden talousasiantuntijoiden elin, Senior Economic Advisers. Se kai toimii vieläkin.

ECE:ssä ollessani minä jouduin sitten ns. ECOSOC:in (Economic and Social Council) kokoukseen. Olin vuoden 1958 kokouksessa ja siellä tapasin ECLA:n (Economic Commission for the Latin America) pääsihteerin Raul Prebischin. Prebisch suunnitteli vapaakauppa-tullisopimusliittoa Latinalaista Amerikkaa varten. Hän oli kovasti kiinnostunut siitä, mitä olin tehnyt pohjoismaisessa yhteistyössä. Prebischin pyynnöstä suoritin hänen kanssaan tutkimusmatkan mm. Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan. Hän sai tilaisuuden kes-

kustella meidän pohjoismaisesta yhteistyöstä ja suunnitelmista paikanpäällä.

Suostuin Prebischin ehdotukseen tulla ECLA:an saatuani valtioneuvostolta jatkon virkavapauteeni. Suoritin Santiago de Chilessä eräitä tullivertailuja ja annoin lausuntoja Keski-Amerikan tulliunionin ja yhteismarkkina-alueita koskevasta hankkeesta. Olin siellä pari vuotta. Puoli vuotta kotiinpaluun jälkeen sain TAB:lta (Technical Assistance Boardia) tarjouksen mennä Kolumbiaan laittamaan heidän tullitariffisysteeminsä järjestykseen.

8. Arvioita

Onko niin, että 1950-luku on ollut Suomen talouspolitiikan kiinnostavin vuosikymmen?

Kyllä 1950-luku oli erittäin mielenkiintoisen aika. Vuoden 1946 linnarauhan ja vuoden 1947 sopimuksen pohjalla onnistuimme vakauttamaan talouskehityksen, ja kaikki näytti hyvältä kunnes tuli se onneton Korean sota. Levottomuuksia syntyi tietysti myöskin työmarkkinoilla ja säännöstelyyn turvautuminen osoittautui taas välttämättömäksi. Siitä irtipääseminen oli kova työ.

Ministeritasolla ja ylipäänsä korkeammalla tasolla hallinnossa ei ymmärretty mitä talouspolitiikka ylipäätään on. Missä vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä syntyneet olisivat oppineet talousteoriaa tai vielä vähemmän talouspolitiikkaa? Joukko oli pieni, Risto Ryti, Bruno Suviranta ja sekä se uusi pieni koulukunta, joka syntyi 1930-luvun lopulla. Eikä meistäkään kaikki olleet mukana vaikuttamassa.

Onko ministerien ymmärrys talousasioista parantunut vuosien varrella?

On ehdottomasti. Unto Varjonen oli minusta ensimmäinen sosiaalidemokraatti, joka ymmärsi talousteoriaa ja talouspolitiikkaa. Sittemmin oli Väinö Leskinen, joka ei oikein ymmärtänyt, mutta hän harrasti sitä silti. Myös Kaarlo Pitsingin voi mainita. Kenellekään muulle — 1950-luvulla mukana olleelle — kuin Varjoselle en kuitenkaan antaisi hyväksyttävää arvosanaa.

Onko Eduskunnan taloudellinen ymmärrys parantunut tai onko siinä ollut kehitystä virkamiehen näkökulmasta katsottuna?

En sanoisi, että siinä olisi paljon muutosta tapahtunut.

Onko Eduskunta talouspolitiikan kannalta edes tärkeä?

Ei se ole oikeastaan.

Mitä edellytyksiä vaaditaan hyvältä talouspolitiikkaa valmistevalta virkamieheltä?

Tämä ei ole mikään naivi kysymys vaan erittäin tärkeä. Talouspolitiikan hoitaminen, ymmärtäminen ja toimenpiteiden suunnittelu ei oikeastaan käy virkamieheltä muuta kuin ihan korkeimmalla tasolla. Alemmalla tasolla joudutaan penkomaan vain detaljeja ja suorittamaan tutkimuksia sieltä sun täältä. Varsinainen talouspolitiikan näkemys luonnistuu vain siltä, jonka on pakko yrittää hallita koko kenttää, mukaan lukien poliittisten voimien vaikutuksia tähän kenttään. Sitä kykyä ei oikeastaan voi hankkia lukemalla eikä kirjoja selaamalla. Se täytyy saavuttaa tekemällä.

Suomessa on ollut puhetta akateemisten ihmisten osuuden lisäämisestä talouspolitiikan suunnittelussa ja toisaalta Mauno Koivisto on todennut yhdessä kirjassaan, että hän ei tiedä yhtään akateemista taloustieteilijää, joka olisi pystynyt toimimaan onnistuneesti talouspolitiikassa.

Hän siis yhtyy tavallaan käsitykseeni, jonka edellä esitin. Paunio on esim. erittäin hyvä taloustieteilijä, mutta ei hän ole talouspolitiikko. Meillä on monta, jotka hallitsevat tietyt teoriat, mutta talouspolitiikka on jotakin muuta. Se on kokonaisnäkemysten ja ennusteiden perusteella hankittua vakaumusta siitä, että nyt on tehtävä jotakin. Miten se lukemalla hankitaan? Ei sitä lukemalla opi, vaan tekemällä, erehtymällä ja korjaamalla näkemyksiä. Ollessani kansantalousosastolla päällikkönä, vaadin että jokaisella tutkijalla pitää olla huoneessansa käyrät, jotka valaisevat hänen alaansa kuuluvien ilmiöiden ja kehityspiirteiden kehitystä. Ja hänen pitää itse vetää ne viivat, joka kerta kun tulee uusi luku. Hänen pitää sisimmässään hyvissä ajoin nähdä mihin päin ollaan menossa.

Tämä tapa on kyllä säilynyt kansantaloussosastolla, monella on vielä seinällä ...

Onko se vielä säilynyt, ihanaa! Jotakin on siis vielä säilynyt siitä, mitä olen pumpannut osaston poikiin. On tajuttava, että kehitys on nyt kulkemassa siihen ja siihen suuntaan. Sitteen on keskustelemalla saatava selville, mikä takia se kulkee siihen suuntaan, ja mikä on säännöstelyn vaikutus tähän. Silloin voi vetää johtopäätökset niistä toimenpiteistä, joita meillä on käytettävissä ja arvioida missä määrin me voimme niitä käyttää. Päällikön asia ottaa selville, millä tahdilla, millä keinoin ja minkä kanavien kautta hän toteuttaa toimenpiteet.

Joskus on ollut opiskelukavereitten kanssa puhetta siitä, että näissä makropolitiiikan kysymyksissä tarvitaan intuitiota. Ne, joilla on intuitiota, pystyvät talouspolitiikkaa suunnittelemaan ja tekemään. Ne, joilla sitä ei ole, eivät onnistu. Päätöksiä joudutaan tekemään silloinkin, kun ei tiedetä tilannetta missä ollaan. Silloin ratkaisee millainen nenä on haisutamaan tuulta.

Tämä on aivan oikea havainto. Täytyy myöskin tietää keinot, jotka ovat käytettävissä. Keinojen käyttö on ajoitettava oikealla tavalla. Jos ei tunne keinoja, ei myöskään voi rakentaa talouspoliittista toimenpideohjelmää. Aikoinaan kirjoitin Koivistolle, kun hän oli valtiovarainministeri, paperin, jossa luetelin valtiovarainministeriön käytettävissä olevat talouspolitiikan keinot. Lukematon määrä keinoja.

Mutta täytyy myös tietää ajoitus keinojen käytössä. Sitten täytyy saada mm. Suomen Pankki, finanssiministeri ja budjettipäällikkö vakuuttuneiksi. Siinä on kova työ. Ehdotinkin — se oli kai vuonna 1946 — etten pysty talousneuvoston pääsihteerin hommaa hoitamaan, ellen saa kaikkien ministeriöiden kansliapäälliköjä koolle. He ovat talouspolitiikan keinojen käyttäjiä. Meillä oli muutamia tällaisia kansliapäälliköiden kokouksia johdolani. Mutta osoittautui, etteivät virkamiehet oikeastaan ymmärrä talouspolitiikkaa. Keijo Liinamaa oli sellainen kansliapäällikkö, jon-

ka kanssa saattoi keskustella työllisyyspolitiikasta vähän laajemmastakin näkökulmasta.

Koivistolle talouspolitiikan keinoista laatimassanne listassa huomio kiinnittyi siihen, että siinä oli hyvin paljon tällaisia tarjontapuolen toimenpiteitä, kuten veropolitiikkaa, työvoimaan vaikuttavaa politiikka ja koulutuspolitiikka. Tällaiset asiat ovat nykyään paljon esillä.

Se oli jo vuonna 1966, mutta mitä minä sain aikaan? Koivisto luki, mutta ei reagoanut.

Millainen Koivisto on talouspoliitikkona? Varovainen.

Voiko Kekosta ja Koivistoa verrata talouspoliitikkona toisiinsa?

Kekkonen oli sellainen, että kun hän oli vakuuttunut jostakin toimenpiteestä, niin hän toteutti sen heti.

Itse vai ...

Melkein itse, puhelimen avulla tai ollessaan jossakin saunomassa. Koska hänellä oli niin määräävä asema, niin ei kestänyt kauan kun se oli toteutunut, jos hän oli vakuuttunut jostakin. Esimerkiksi kesällä 1950, kun vihdoinkin olin päässyt maalle, äkkiä hoksasin, että minun on palattava kaupunkiin. Soitin Kekkoselle ja sanoin, että meidän täytyy ostaa indeksipisteitä, koska muuten meillä on palkan korotus jo heinäkuussa ja seuraava marraskuussa. Fagerholmin palkkasopimus toukokuun alussa oli nimittäin ollut aivan onneton, noin 20 prosentin nimellispalkkojen korotus. Ehdotus toteutettiin heti. Lisäksi ehdotin, että olisi kirjoitettava vielä erityinen lakiehdotus. Kekkonen sanoi, että kirjoita sitten. Minä kirjoitin, ja se vietiin eduskuntaan sillä seurauksella, että hallitus kaatui. Mutta se oli onneksi sellainen kaatuminen, joka oli kaatumista eteenpäin. Sosiaalidemokraatit pääsivät mukaan hallitukseen. Sen ansiosta saimme vuoden 1951 toukokuussa aikaan linnarauhan, joka kesti syyskuun loppuun. Linnarauhansopimuksen loppupuolella tehtiin taas vakuuttamisohjelma. Siitä minä olen vieläkin ylpeä.

Onko niin että demarit hallituksessa pitää palkat kurissa?

Tekee huomattavasti helpommaksi, jos hei-

tä edustamassa on talouspoliittisesti kouliintunut vahva vaikuttaja. Esimerkiksi Arvo Aalto, joka edusti hallituksessa kommunisteja, teki asian myös helpommaksi. Hallituksessa olo vakuuttaa kommunistit siitä, ettei talouspolitiikkaa voida hoitaa vain yksityisen poliittisen ryhmän tueksi. Koko maan asiat on hoidettava. Sitä ei opi, ellei istu hallituksessa.

Pitääkö Suomen kaltaisessa maassa olla laajapohjainen hallitus talouspolitiikan onnistumiseksi?

Se on sekä eduksi, että haitaksi. Se on eduksi, jos on vahva pääministeri tai joku muu talousasioita ymmärtävä vahva ministeri. Valtiovarainministeri voi olla sellainen. Tarvitaan vahva vetäjä, joka pystyy ymmärtämään talouspoliittiset toimenpiteet ja arviot sekä ottamaan ennusteiden perusteella kantaa. Jos sellaista vetäjää ei ole, ei laajapohjaisuudesta ole mitään hyötyä.

Paljon puhuttu konsensuspolitiikka on joutanut siihen, että jokaisella intressiryhmällä on aika vahva asema Suomessa. Joudumme aina ottamaan huomioon maatalouden, ammattiyhdistysliikkeen, vientiteollisuuden, kaikkien erityisryhmien edut. Onko konsensuspolitiikka kääntynyt itseasiassa itseänsä vastaan?

Se tekee talouspolitiikan toimenpiteistä päättämisen vaikeammaksi. Mutta kyllä sen hoitaminen käy konsensuskessakin. Onnistu-

minen riippuu siitä, onko jossakin paikassa konsensuksen sisällä sellainen mahti, joka pystyy vetämään talouspolitiikkaa. Ei päätöksiä saada aikaan, ellei ole selvää käsitystä siitä mitä pitää päättää. Selvää käsitystä ei saada, ellei ole vaikutusvaltaista miestä hallituksessa tai taustaporukassa.

Kirjallisuus

- Aarnio, Paavo (1987): »Taloustieteellisen Seuran alkuvaiheet ja arviointia sen tavoitteiden toteutumisesta», *Taloustieteellisen Seuran vuosikirja 1986/87*, Vammala.
- Junnila, Tuure (1952), »Hajamietteitä »pitkän tähtäimen» talousohjelman luonnoksesta», *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 48. vsk., 90-101.
- Montgomery, Arthur (1936): Työttömyyspolitiikka ja suhdannekehitys Suomessa ja Ruotsissa», *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 8. vsk., 20-35.
- Montgomery, Arthur (1938): *How Sweden Overcame the Depression 1930-33*, New Sweden Tercentenary Publications, Tukholma.
- Tarkka, Juha (1990): »Rahan reaalioliittikko — Klaus Wariksen haastattelu», *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 86. vsk., 79-91.
- Törnqvist, Erik ja Leo Törnqvist (1937): »Vilket är förhållandet mellan finska markens och svenska kronans köpkraft?», *Ekonomiska Samfundets Tidskrift*, No. 39.